

STRATEN EN STRAATNAMEN VAN WELEER

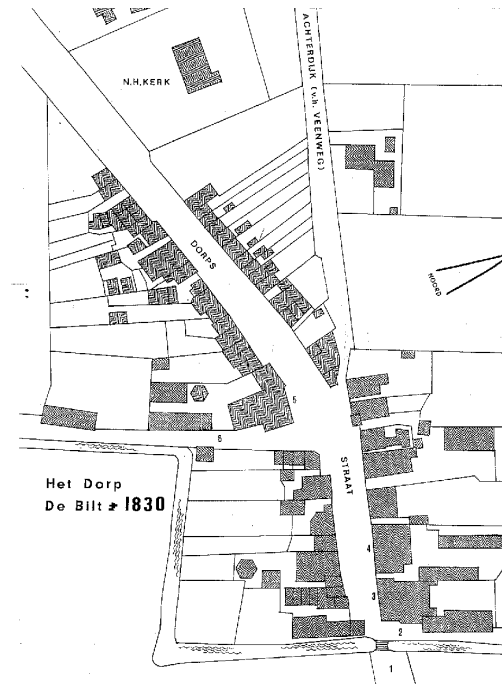
AFLEVERING I

Lies Haan-Beerends

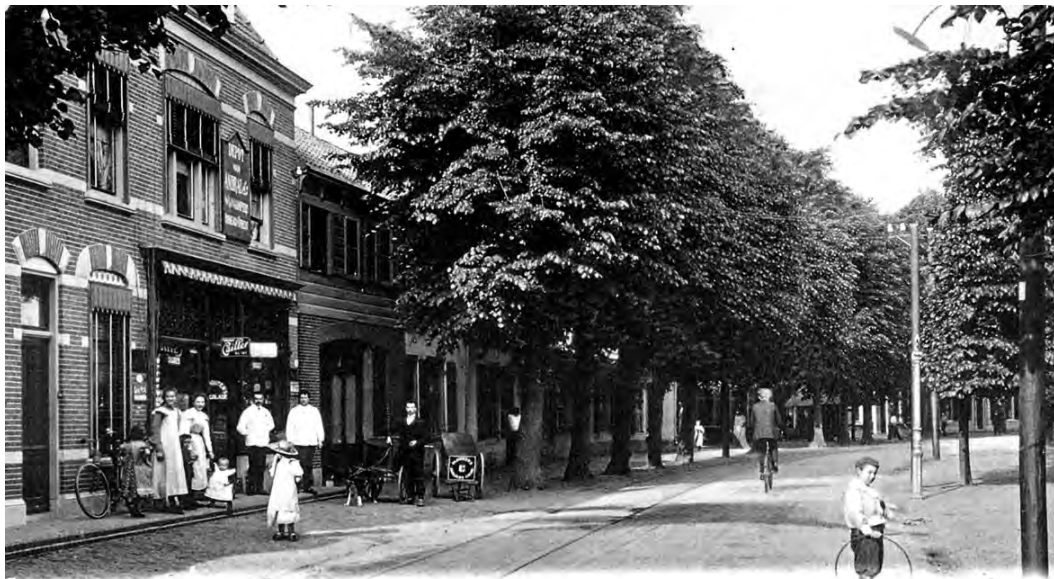
Enkele jaren geleden heb ik voor de Biltse Grift een serie artikelen geschreven, getiteld 'Biltse straten en wegen, lanen en stegen'. In die artikelen kwam niet alleen de Dorpsstraat vanouds Steenstraat ter sprake, maar ook andere straten die veelal tot het oude dorp behoorden. Kijkend in de beschikbare documentatie over straten en wegen kwam ik tot de conclusie dat er nog veel meer wetenswaardigheden over Biltse straten te vertellen zijn. Vandaar dit artikel, dat gaat over Biltse straten en stegen die verdwenen zijn en over bestaande straten die tegenwoordig een andere naam dragen.

Ik wil beginnen bij de Dorpsstraat vanouds Steenstraat, de straat die in het verleden een onderdeel was van de belangrijke oostwestroute. Die weg begon bij de Wittevrouwenpoort in Utrecht en ging richting Arnhem. Het dorp De Bilt heeft zijn ontstaan aan die weg te danken. Waarschijnlijk werd de '(Nije) Steenwech' al rond 1139 aangelegd. De weg werd aangeduid als 'de wech die doer 't veene gaet'. De weg was een van de eerste verharde wegen van Nederland. In zeventiende- en achttiende- eeuwse stukken komt veelvuldig de naam Steenstraat voor. Zo staat er onder andere in een akte van 4 november 1635: '...streckende van de Steenstraat noordwaerts op tot aan de Loijdijsck toe...'

De weg was ooit ook onderdeel van een van de

De Bilt, Dorpsstraat 1908

DE BILT, — Dorpsstraat.

4852

De Steenstraat 1830

eerste wegen die als rijksweg bestempeld werden. In het eerste naamgevingsbesluit over de toenmalige straten en wegen, genomen door burgemeester en wethouders van De Bilt op 24 juli 1903, werd vastgesteld dat 'de Rijksweg van af de kerk der Ned. Herv. Gemeente tot aan de brug' Dorpsweg zou heten. Bij dat besluit werd de naam Utrechtscheweg gegeven aan 'de Rijksweg van af de grens van Maartensdijk tot aan de kerk der Ned. Herv.

Gemeente'. De weg die we nu als Holle Bilt kennen, werd bij bedoeld besluit Zeisterweg genoemd en liep dus vanaf bedoelde brug, die ter hoogte van de Soestdijkseweg lag, tot aan de grens van Zeist.

Op 13 april 1904 werd echter besloten 'dat van heden af de Rijksweg van af den grens van Maartensdijk tot aan den grens van Zeist' Utrechtscheweg zou heten. De namen Dorpsweg en Zeisterweg kwamen

Straten en straatnamen van weleer

daarmee dus te vervallen, al werd de naam Dorpsstraat door de Biltenaren nog vaak gebruikt. Op een prentbriefkaart uit 1908 staat niet Utrechtscheweg vermeld, maar Dorpsstraat. Een kaart uit 1910 heeft wel als onderschrift Utrechtscheweg. Men moet hierbij wel bedenken dat het tracé van de huidige Utrechtseweg nog niet was aangelegd. Dat gebeurde pas in de jaren dertig van de vorige eeuw. Het steeds drukker wordende verkeer werd toen om het dorp geleid.

De naamgeving werd kennelijk niet aangepast. In het Adresboek voor de Gemeente Bilthoven en De Bilt, Samengesteld met toestemming van Heeren Burgemeester en Wethouders met gegevens van de Gemeentesecretarie van De Bilt, uitgegeven in de zomer van 1937, komt de vermelding Dorpsstraat niet

voor. Officieel heette die straat nog steeds Utrechtscheweg. De 'Ned. Herv. Kerk' staat onder het kopje met die straatnaam genoemd, met de nummers 262-264.

Het duurde nog tientallen jaren voordat er weer een officieel besluit over naamgeving door de gemeenteraad genomen werd. Dat gebeurde op 28 april 1964. In de aanhef van dat besluit staat het volgende: 'Overwegende, dat het wenselijk is aan de Utrechtseweg, voor wat betreft het

De Bilt, Utrechtseweg 1910

gedeelte lopende van de Bilthovenseweg af via de bebouwde kom van het dorp De Bilt tot het punt waar dit weggedeelte zich verenigt met de rijksweg 25 (nieuw gedeelte), andere straatnamen te geven en aan het gedeelte van rijksweg 25 (nieuw gedeelte), lopende van de Bilthovenseweg af in algemeen oostelijke richting tot de gemeentegrens met Zeist, de naam Utrechtseweg te verlenen, in aansluiting op het gedeelte van rijksweg 25 gelegen tussen de Bilthovenseweg en de gemeentegrens met Utrecht...'

Met ingang van 1 oktober 1964 zouden de volgende namen officieel gaan gelden:

- a. Utrechtseweg aan de in het rijkswegenplan als "rijksweg 25" aangeduide weg, voorzover gelegen op het grondgebied van de gemeente De Bilt, van de Bilthovenseweg af tot de grens met de gemeente Zeist, zoals in rode kleur is aangegeven op de bij dit besluit behorende situatie-tekening;
- b. Steenstraat aan de weg gelegen in de

De Bilt, Holle Bilt/Zeistersche Straatweg

bebouwde kom van het dorp De Bilt, en lopende van de Bilthovenseweg af in algemeen oostelijke richting tot de Soestdijkseweg-zuid, zijnde het westelijk gedeelte van de in het rijkswegenplan als "rijksweg 25 oud gedeelte" aangeduide weg, zoals in blauwe kleur is aangegeven op de sub a van dit besluit bedoelde tekening;

- c. De Holle Bilt aan de weg lopende van de Soestdijkseweg-zuid af in algemeen oostelijke richting tot waar deze weg zich verenigt met

de Utrechtseweg, zijnde het oostelijke gedeelte van de in het rijkswegenplan als “rijksweg 25 oud gedeelte” aangeduide weg, zoals in groene kleur is aangegeven op de sub a van dit besluit bedoelde tekening.’

Bedoeld besluit zou op 1 oktober 1964 ingaan. Maar bij besluit van 8 september 1964 werd besloten dat de naamgeving pas op 1 januari 1965 van kracht zou worden. Op 26 januari 1965 werd er weer tot naamverandering besloten. De middenstandsvereniging Dorpscentrum had namelijk een verzoekschrift ingediend. Men wenste dat aan de onder b. genoemde straat de naam ‘Dorpsstraat (voormalige Steenstraat, oudste verharde weg in Nederland)’ gegeven zou worden. Dat verzoek werd deels gehonoreerd. De officiële naam werd: Dorpsstraat vanouds Steenstraat.

De Dorpsstraat vanouds Steenstraat is dus een nog bestaande straat, een straat echter die in het verleden andere namen heeft gedragen. De straat kende diverse zijstegen, waarvan de meeste verdwenen zijn. De namen van die steegjes werden nooit officieel vastgelegd, maar werden in de volksmond gebruikt. Het ‘Steegje van Van Santen’ was te vinden links naast het voormalige gemeentehuis annex politiebureau. Daar stonden acht kleine huisjes die vóór de

sloop als adres hadden: Dorpsstraat vanouds Steenstraat 5-19.

In het voorjaar en de zomer van 1887, nog voor de officiële oprichting van de Nederduitse Gereformeerde Kerken, kerkten de Biltse dolerenden in een schuur van broeder Gijsbertus van Santen, die stond aan de oude Tuinstraat. Gijsbertus van Santen was eigenaar van het pand Dorpsstraat vanouds Steenstraat 1-3, gelegen op de hoek van de huidige Dorpsstraat vanouds Steenstraat en de Soestdijkseweg-zuid. Naast dat pand was het steegje, waar voornamelijk daggelders woonden. Daar de als kerk gebruikte schuur in de oude Tuinstraat niet te verwarmen was, stelde Van Santen drie huisjes, gelegen in het steegje, beschikbaar. Twee woninkjes werden samengevoegd en als noodkerk gebruikt. Een derde huisje werd als kerkenraadskamer ingericht. In de kerkzaal konden maximaal 130 personen plaatsnemen. Het kerkje werd tot 1901 door de gereformeerden gebruikt. Door het groeiende aantal leden werd de ruimte echter te klein en werd er in de Nieuwstraat een nieuwe kerk gebouwd. De huisjes werden in 1902 weer geschikt gemaakt voor bewoning. Aan het verlenen van de verbouwingsvergunning gingen eerst twee afwijzingen vooraf. De huisjes hadden volgens

de toen geldende normen een te klein oppervlak. Op 28 april 1983 besloot de raad tot de sloop van de inmiddels onbewoonbaar verklaarde huisjes. Merkwaardig is dat in 1909 in het Adresboek voor de Gemeente De Bilt in de alfabetische namenlijst bij 'Santen, G. van'

'Utrechtsche weg 47' staat vermeld, terwijl in de opsomming op huisnummer in hetzelfde adresboek diezelfde Van Santen staat onder het kopje 'Dorpsstraat Links', óók met vermelding van nummer 47. Een bewijs dat in de volksmond de benaming Dorpsstraat meer gebruikelijk was. Later zal er een vernummering hebben plaatsgevonden, waarna bedoeld pand de nummers 1-3 kreeg.

De in zuidelijke richting lopende zijweg van de Dorpsstraat vanouds Steenstraat kennen we tegenwoordig als Kapelweg. Uit de Legger der Wegen in de gemeente De Bilt 1885-

De Bilt, Kapelweg/Hillebrandsche weg

1887 blijkt dat de Kapelweg vroeger een onderdeel van de Bunnikscheweg was. De omschrijving van die grindweg luidt in de legger: 'Bunnikscheweg beginnende aan den Rijksstraatweg in de kom van het dorp, loopende langs den Tolakker en om de Hofsteden Oostbroek,

Vollenhoven tot aan den meergemelden Rijksstraatweg tegenover Berkenhoven'. De Kapelweg is een van de oudste straten van De Bilt. Het tracé is ontstaan tijdens de ontginningen. De naam verwijst naar de veertiende-eeuwse Petronellakapel, die gestaan heeft nabij de splitsing van de Burgemeester de Withstraat en de Dorpsstraat vanouds Steenstraat. De Kapelweg en een deel van de huidige Oude Bunnikseweg werden in een ver verleden Steech van Vrouwenklooster genoemd. De weg leidde naar het Vrouwenklooster, dat gelegen heeft daar waar nu het K.N.M.I. te vinden is. De Kapelweg werd rond 1918

Hillebrandsche weg genoemd. Ook de benaming Hillebrandsteeg werd wel gebruikt. Hillebrand was eigenaar van Hotel Poll, een hotel-restaurant dat op de hoek van de Kapelweg en de Dorpsstraat vanouds Steenstraat te vinden was. In het eerste officiële besluit over straatnamen van 24 juli 1903 is de omschrijving van de Bunnikscheweg, waarvan de Kapelweg toen nog deel van uitmaakte: 'de weg vanaf de Dorpsstraat bij hotel Poll tot aan de grens van Zeist bij de Tolakkerlaan'. In 1958 brandde het vermaarde hotel Poll af. Tegenwoordig is ter plekke een garagebedrijf te vinden, onderdeel van de Cumulusflat die in 1963-1964 gebouwd werd.

In de Dorpsstraat vanouds Steenstraat is tegenwoordig aan de zuidzijde achter de nummers 49/53 nog een steeg te vinden die in de volksmond Scheid(ing)steeg wordt genoemd. Die naam is echter nooit officieel vastgelegd. Aanvankelijk was daar slechts een schuur te vinden. Rond 1830 werden er enkele kleine huisjes gebouwd door de eigenaren van de grond. Tegenwoordig vindt men er een woning en is de schuur verbouwd. Daar vinden onder andere workshops plaats.

De straat die we nu als Burgemeester de

Withstraat kennen, kreeg in 1907 op verzoek van H. Jacobse en negen andere bewoners die naam. De straat stond voorheen bekend als Achterdijk. Burgemeester Jhr. Mr. Daniël de Blocq van Haersma de With, die al vanaf 1879 burgemeester van De Bilt was, trad dat jaar uit zijn ambt. Bewoners wilden kennelijk de burgemeester eer bewijzen. De naam Achterdijk werd aanvankelijk aan de hele ontginningsdijk gegeven. De weg liep naar Blauwkapel en werd ook wel Veenwech of Bl(a)auwcapelscheweg / Capelsendijck genoemd. In een akte van 3 juli 1661 staat onder andere: '... 2 m. lants v. d. Steenstraet noordwaarts op tot aen de Capelsendijck toe ofte Veenwech'. In de wegenlegger van 1857 staat: '...de Achterdijk of Blaauwcapelscheweg, puinweg, van de Dorpsstraat tot de grensscheiding van Blaauwcapel, lang 1118 el.' Na de invoering van het eerste naamgevingsbesluit van 24 juli 1903 werd de naam Achterdijk nog slechts gebruikt voor 'de weg van af de Dorpsstraat over hotel Poll tot de onder q. genoemde weg [= Hessenweg]'.

De Burgemeester de Withstraat heeft diverse zijstraten die in noordelijke richting lopen. De eerste is de Tuinstraat, die aanvankelijk een ander tracé had. De oude Tuinstraat begon niet

op de hoek van de Burgemeester de Withstraat maar enkele tientallen meters westelijker. In het naamgevingsbesluit van 1903 werd de straat als volgt omschreven: 'de eerste zijweg van af de Achterdijk langs het schoolgebouw tot de onder t. genoemde weg [= Looydijk]: Tuinstraat'. Met het schoolgebouw wordt natuurlijk de Tuinstraatschool bedoeld, die later Theo Thijssenschool ging heten. Tegenwoordig draagt het pand de naam De Duiventil en heeft de Stichting Welzijn Ouderen het in gebruik. Volgens een notitie van J.W.H. Meijer bestond het gebied tussen de oude Tuinstraat en de achtererven van de huizen aan de Soestdijkseweg uit tuintjes waar men groenten en bloemen kweekte. Ter plaatse van de huidige Tuinstraat was een pad waarlangs men van de Looydijk naar het dorp kon lopen. Het pad was particuliere grond, maar was kennelijk wel opengesteld. De mensen zeiden: 'We gaan door de tuintjes', als ze naar het dorp liepen of teruggingen richting Looydijk. Toen hier een echte weg werd aangelegd en de oude Tuinstraat kwam te vervallen, werd besloten de naam Tuinstraat voor de nieuwe weg te gebruiken. De 'nieuwe' Tuinstraat is dus ongeveer 100 meter naar het oosten opgeschoven. Het raadsbesluit van 25 februari 1952 luidt als volgt:

'a. de naam Tuinstraat voor het vroegere verbindingspad tussen Jasmijnstraat en Looijdijk vervallen te verklaren;

b. de huizen in de omgeving van de openbare school voor gewoon lager onderwijs te nummeren aan de Burgemeester de Withstraat, resp. aan de Jasmijnstraat;

c. de huizen, gelegen ten zuiden van de Looijdijk (nabij ingang vroegere Tuinstraat) te nummeren Looijdijk;

d. de nieuwe weg, vormende de verbinding tussen de Burgemeester de Withstraat en de Looijdijk te noemen 'Tuinstraat';

e. de nieuwe weg, ten westen van de onder d. bedoelde weg, te noemen 'Meidoornpad';

f. het verlengde van de Lathyrusstraat te noemen 'Seringsstraat'.

Het Meidoornpad en de Seringsstraat werden bij bedoeld besluit dus officieel benoemd. Op 26 oktober 1928 had de gemeenteraad besloten de nieuwe zijweg, die op de Nieuwstraat uitkomt, Lathyruslaan te noemen. Later is dat kennelijk veranderd in Lathyrusstraat. De Jasmijnstraat was bij besluit van 22 december 1947 officieel benoemd. De straat werd toen als volgt omschreven: 'Overwegende, dat een naam behoort te worden gegeven aan een gedeeltelijk aangelegde straat, waarlangs op een stuk grond, gelegen tussen

de Burgemeester de Withstraat en de Looydijk ten behoeve van de woningbouwvereniging St. Joseph 18 woningen worden gesticht.’

De volgende officiële zijstraat, nu dus de tweede, gerekend vanaf de hoek van de Burgemeester de

Withstraat, is de Torenstraat. Eigenlijk zou deze straat niet in dit stuk mogen worden genoemd, daar het geen verdwenen straat is en ook de naam nog steeds voor deze straat in gebruik is. Maar voor de duidelijkheid wil ik ook deze straat, die op 17 oktober 1905 officieel werd benoemd, vermelden.

De eerste huizen die aan de Torenstraat gebouwd werden, zijn de oneven nummers 5-15. In de bouwaanvraag werd de locatie nog omschreven als ‘aan nieuw aan te leggen weg bij de Achterdijk’.

In het al vaak genoemde naamgevingsbesluit

De Bilt, Nieuwstraat

van 24 juli 1903 wordt de Nieuwstraat als tweede zijstraat genoemd: ‘de 2^e zijweg van af de Achterdijk langs de kerk der Ned.Ger. Kerk tot de onder t. [= Looydijk] genoemde weg: Nieuwstraat.’

In 1903 kreeg de huidige Nieuwstraat dus de naam die ze

nog draagt. Maar in een bouwvergunning van 28 november 1899 voor de inmiddels afgebroken woningen die stonden ongeveer ter plekke van de panden Nieuwstraat 7-13 staat als locatie omschreven: ‘Wilhelminalaan, B.605, B.606, B.607 en B.608.’ In een bouwvergunning die enkele maanden later werd uitgegeven (2 februari 1900) werd niet meer over Wilhelminalaan gesproken, maar werd de locatie aangeduid als: ‘aan de nieuw aangelegden weg van de Achterdijk naar den Looydijk.’ De naam Wilhelminalaan werd bij besluit van 24 juli 1903 toegekend aan een

van de lanen gelegen in het Kloosterpark, waar statige villa's werden gebouwd. De Nieuwstraat, waar overwegend arbeiderswoningen gebouwd zouden worden, vond men kennelijk niet de naam van een vorstin waardig!

De Nieuwstraat heeft diverse zijwegen.

Aan de eerste zijweg werd bij besluit van 8 november 1923 de naam Schoolstraat gegeven, een naam die nog steeds in gebruik is voor die straat. De tweede zijweg kreeg de naam Weistraat en de derde ging Melkstraat heten.

De verbindingsweg tussen de eerste en de tweede zijweg werd Boterstraat genoemd. De naam van de Schoolstraat is niet gewijzigd, maar de andere drie straten kregen andere namen, dit op verzoek van enkele bewoners die vonden dat bedoelde straatnamen aan hun buurt een minder goed cachet gaven.

Burgemeester en wethouders konden dat wel begrijpen. De namen hadden bovendien geen historische achtergrond. Zij adviseerden de gemeenteraad de straten Rozenstraat, Leliestraat en Dahliastraat te noemen. De raad besloot bij besluit van 20 december 1926 de Weistraat te hernoemen tot Rozenstraat, de Boterstraat werd Leliestraat en de Melkstraat ging nadien Dahliastraat heten, namen die de straten nog steeds dragen.

In het blok van het oude De Bilt dat begrensd

wordt door de Dorpsstraat vanouds Steenstraat, Soestdijkseweg-zuid, Looydijk, Hessenweg en Bilthovenseweg zijn ook nog de volgende straten te vinden: Kerksteeg, Ds. Sanderuslaan, Zorgvliet, De Witte Swaen, Kamperfoeliestraat, Essenkamp en Molenkamp. Tussen de Utrechtseweg en de Dorpsstraat vanouds Steenstraat ligt een straat die de naam Biltstein draagt. Aanvankelijk werd laatstgenoemde straat bij besluit van 30 september 1971 Biltsteyn genoemd. Maar in het raadsbesluit van 6 april 1978 werd besloten een wijziging aan te brengen. In dat besluit staat: 'voor "Biltsteyn" dient te worden gelezen "Biltstein". In hetzelfde besluit werd de naam Kerksteeg gegeven aan 'een weg gelegen tussen de Burgemeester de Withstraat en de Dorpsstraat vanouds Steenstraat'.

Zorgvliet en de Ds. Sanderuslaan kregen hun officiële naam bij het raadsbesluit van 27 december 1954. Burgemeester en wethouders hadden, in verband met het uitbreidingsplan 'Zorgvliet' voorgesteld de geprojecteerde wegen Zorgvlietlaan en Lambertus Sanderuslaan te noemen. De raad besliste echter net even anders.

De naam Witte Swaen is op zich wel een naam van weleer, zij het geen straatnaam van weleer. De naam verwijst naar een herberg die ooit in

de Dorpsstraat vanouds Steenstraat ter hoogte van de huidige nummers 53-57 te vinden was. Herberg De Witte Swaen was volgens J.W.H. Meijer de oudst bekende herberg van het dorp, die in 1476 al werd genoemd. Tussen 1767 en 1787 werd de herberg verbouwd tot zes woningen. Vanaf 1892 bevond zich ter plekke een rijtuigfabriek met woning. Aan de noordkant van de straat, daar waar nu het appartementencomplex 'De Witte Swaen' te vinden is, heeft een herberg gestaan die in 1798 'De Zwaan' werd genoemd. Vóór die tijd stond die herberg bekend als 'Het Wapen van Schotland'. Na 1882 werd het pand bekend als 'Hotel Nas'. Later droeg het de naam 'De Beddepan'. Ook dat hotel werd door brand verwoest en wel in het jaar 1968. Het terrein lag nadien ruim zestien jaar braak. Op 29 augustus 1985 werd besloten het appartementencomplex, gelegen op de hoek van de Soestdijkseweg en de Dorpsstraat vanouds Steenstraat te bouwen en werd als straatnaam de naam De Witte Swaen gegeven. De er achter gelegen Kamperfoeliestraat werd officieel benoemd op 26 maart 1987. De straat werd gerealiseerd op het voormalige Ollandterrein. De Essenkamp en de Molenkamp, twee straten gelegen tussen de Nieuwstraat en de Hessenweg, kregen officieel hun naam bij besluit van 27 oktober 1977. De

Molenkamp werd later verlengd.

In een volgende aflevering zal ik een en ander vertellen over de Hessenweg en de Soestdijkseweg-zuid, wegen die ook andere namen hebben gedragen. En wellicht kan ik u in die aflevering nog meer vertellen over straten en straatnamen van weleer.

Bronnen:

J.W.H. Meijer, *Kleine historie van De Bilt en Bilthoven*. Bunnik, 1995.

Chr.L. Schneider, *De kleine kerk van De Bilt. 100 jaar Gereformeerde Kerk 1887-1987 van Doleantie tot Samen op Weg*. uitgave van de 'Werkgroep 100' 1987. *De Bilt in 1832 Grondgebruik en eigendom Tekst. Kadastrale atlas provincie Utrecht 5*. De Bilt, 1999.

J. van der Heijden, *Notitie Dorpsstraat e.a. 1993*. Documentatie van de Historische Kring d' Oude School over wegen. Samengesteld door L. Haan-Beerends (waarin verwerkt notities gemaakt door J.W.H. Meijer).

Idem, over de Dorpsstraat vanouds Steenstraat, samengesteld door Ellen Drees.

Extract register van transporten, plechten en andere scabinale acten van het Gerecht van Oostbroek en De Bilt. Deel I, periode 1632-1661. Samengesteld door P.H.Damsté [Het origineel berust tegenwoordig in: Breukelen, RHC Vecht en Venen, Dorpsgerichten, inv. nr. 1591].

Diverse adresboeken.

Leggers der Wegen in de Gemeente De Bilt (GA 468).